

чамбарчас боғлиқ. Масалан, “миллий ўзликни англаш, миллий ғурур ва миллий ифтихор туйғусини тарбиялаш, миллатнинг тили, маданияти халқимизнинг асрлар давомида шаклланган ўзига хос урф-одатлари, маросимлари ва қадриятларида алоҳида мазмунга эга бўлган тафаккур услубини кўришимиз мумкин”[3]. Бизнинг халқимизда жамоавийлик кайфиятидаги тафаккур услуби доминантлик қилади. Бу айниқса тўй-маракаларда, мотам маросимларида, ҳашарларда яққол намоён бўлади. Ёки, “тилимиздаги меҳр-оқибат, меҳр-муҳаббат, меҳр-шафқат, кадр-қиммат деган, бир-бирини чуқур маъно-мазмун билан бойитадиган ва тўлдирадиган ибораларни олайлик. Қанчалик ғалати туюлмасин, бу ибораларни бошқа тилларга айнан таржима қилишнинг ўзи мушкул бир муаммо”[4]. Ҳақиқатан, тафаккур услуби кенг қамровли тушунчадир.

Хулоса шуки, инсоният ҳаётида катта ўзгаришлар юз бераётган, миллий чегаралар ювилиб, миллатлар ва халқлар орасида янгича муносабатлар авж олаётган, турлича муносабатлар қуршовида қолаётган даврда, миллий ўзликни сақлаб қолиш ва миллий тафаккур услубини ҳар томонлама ривожлантириш долзарб масала бўлиб қолаверади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. С.Жўраева. 96 мумтоз файласуф. –Т.:Янги аср авлоди, 2011., 46-б.
2. Xosilmurodov Islom Xamitolim o‘g‘li, Sultonaliyeva Gulshona Sherzod qizi. “Mantiq ilmini o‘rganishning ahamiyati”. Zamonaviy ta‘lim-tarbiya jarayonini tashkil etishning ustuvor yo‘nalishlari, ijtimoiy va pedagogik-psixologik asoslari. 2022 yil. 250-bet.
3. Xosilmurodov Islom Xamitolim o‘g‘li, O‘zbekistonda bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik g‘oyalarining ijtimoiy hayotdagi ahamiyati. Jamiyat va innovatsiyalar. 2021 yil 10b.
4. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008, 8-б.
5. Рахматов Х. Б. БУХОРО АМИРЛИГИ АҲОЛИСИНИНГ ЭТНИК ТАРКИБИ ХУСУСИДА (XIX асрнинг иккинчи ярми–XX аср бошлари) //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2021. – №. SI-3.
6. Fayzullaev S. B. Fostering the qualities of agility of basketball pupils in Uzbekistan //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 5. – С. 1171-1176.

DARS MASHG‘ULOTLARINING SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Ibragimov Xayrulla Hamdamovich f.f.f.d. (PhD)

O‘zMU Jizzax filiali “O‘zbek tili va adabiyoti”

kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada texnologiya, dars texnologiyasi va yangi pedagogik texnologiyalar xususida to‘htalib, ushbu texnologiyalarni dars jarayonlariga tadbiiq qilish xususida qisqacha to‘xtalib o‘tdik.*

Kalit so‘zlar: *Texnologiya, pedagogik texnologiya, dars texnologiyasi, o‘qitish texnologiyasi, ma‘lumot texnologiyasi, mahorat, san‘at, o‘qituvchi, o‘quvchi, tafakkur va tasavvur.*

Bugungi kunda ta‘limda zamonaviy pedagogik texnologiyalarga, darslarni o‘qitishning faol usullarini qo‘llab tashkil etish muammolarining yechimiga qo‘yilgan talab tobora ortib bormoqda. AQSh va Yevropa mamlakatlarida «ta‘lim texnologiyasi» sifatida e‘tirof etilgan nazariya bo‘lib, uning yaratilishi to‘g‘risida ma‘lumot beruvchi manbalarni o‘rganish natijalari shuni ko‘rsatdiki, ta‘lim tizimini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish g‘oyasi o‘tgan asrning boshlarida g‘arbiy Yevropa hamda AQShda ta‘lim tizimini isloh qilish, ta‘lim

samaradorligini oshirish, shaxs ijtimoiylashuvini ta'minlash va bu borada muayyan muvaffaqiyatga erishish borasidagi ijtimoiy ehtiyojni qondirishga urinish natijasida vujudga kelgan. Bu sohadagi mavjud adabiyotlarda «ta'lim texnikasi» tushunchasi o'quv mashg'ulotlarini aniq va samarali tashkil etishga ko'maklashuvchi usul, vositalar yig'indisi deya talqin etiladi.

Shu narsa ma'lumki, an'anaviy ta'lim mazmuninig asosi shundan iboratki, pedagog bu jarayondagi avtoritar mavqei, ta'lim jarayoni o'quvchilarning sust faoliyati asosiga qurilgan bo'lib, dars uchun ajratilgan vaqtning asosiy qismi pedagoglar tomonidan muhim nazariy ma'lumotlarni bayon etishga sarflanar, o'quvchilarning faolligini ta'minlashga zaruriyat sezilmasligini ifoda etardi.

O'tgan asrning 60-yillarida ta'lim faoliyatini avvaldan puxta ishlab chiqilgan dastur g'oyalariga muvofiq tashkil etish tashabbusi ko'tarildi. Dasturlashtirilgan ta'lim o'quvchi muayyan bilimlarni qismlarga bo'lib hal etilishi asosida ona tili darslarini tashkil etishni nazarda tutadi. Dasturlashtirilgan ta'lim mazmunida uning maqsadlari, baholash mezonlari ona tili darslari mohiyatining aniq tavsifini ko'rsatuvchi ko'rsatgichlar ekanligiga alohida o'rin ajratildi.

Rivojlangan mamlakatlarda bu sohada boy tajriba to'plangandir. Pedagogik texnologiyalar mohiyatini to'laqonli anglash uchun mazkur iboraning lug'aviy ma'nosini tushunib olish taqozo etiladi.

«Ta'lim texnologiyasi» iborasining ma'nosi - (inglizcha «An educational technology») darslarni yuksak mahorat bilan san'at darajasida tashkil etish to'g'risida ma'lumot beruvchi fan, ta'limot demakdir[2]. Ayni vaqtda mazkur tushunchaning ta'rifi hamda uning mohiyati borasida yagona g'oya mavjud emas. Bu nazariya mohiyatining yoritilishiga nisbatan turli yondashuvlar mavjud.

Ona tili darslarining samaradorligini oshirish ta'lim-tarbiya jarayonini davr talabi darajasida yangi pedagogik texnologiyalar, texnik hamda axborotli vositalar bilan qurollantirishni taqozo etadi. Ona tili darslarini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish mazkur jarayonning nazariy-amaliy qirralarini tadqiq etish, maxsus ishlanmalar yoki tavsiyanomalarning yaratilishini talab etadi. Ana shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda yangi pedagogik texnologiya nazariyasi, uning mohiyati ta'lim texnologiyalarini o'quv muassasalari, shu jumladan, ona tili darslariga tatbiq etish muammosining qay darajada o'rganilganligini tadqiq etish maqsadida mavzuga oid yaratilgan manbalar mohiyati bilan tanishib chiqdik.

Uzoq yillardan buyon ushbu nazariya va uning mohiyati yuzasidan tadqiqotlar olib borayotgan pedagog olim V.P.Bespalko «ta'lim texnologiyasi» tushunchasini «amaliyotga tatbiq qilinadigan muayyan pedagogik tizim loyihasi» deya ta'riflagan bo'lsa, N.F.Tal'zina «fan va amaliyot oralig'ida muayyan tamoyillarni olg'a suruvchi usullarni ishlab chiqaruvchi, ularni izchil qo'llash kabi masalalarni hal etishga yo'naltirilgan mustaqil fan» ekanligiga e'tiborni qaratadi.

V.V.Klarin tomonidan yaratilgan «Pedagogicheskaya texnologiya v uchebnom protsesse» nomli asarda V.P.Bespalko tomonidan bayon etilgan mulohazalar to'ldirilib, pedagogik texnologiyalarning ona tili darslariga tatbiq etish shart-sharoitlari borasidagi qarashlar ilgari suriladi. V.P. Bespalko va M.V.Klarinlarning tadqiqotlarida «pedagogik texnologiya» tushunchasiga ta'rif berilgan.

Ingliz olimi B.Blum ta'lim texnologiyasi mazmunida ta'lim maqsadining aniq belgilanishi muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlagan holda o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni aniqlash maqsadida test topshiriqlarini ishlab chiqish jarayonida maqsadni oydinlashtirishga xizmat qiluvchi taksonomiyani ishlab chiqadi. Taksonomiya muayyan ob'ektlarni ularning o'zaro tabiiy bog'lanishlari asosida tasniflash va tizimlashdir.

So'nggi yillarda yurtimiz olimlari tomonidan ham ta'lim texnologiyasi nazariyasiga oid bir hator maqola, risola va qo'llanmalar yaratildi. M.O. Ochilov mazkur iborani «Pedagogik texnologiya - tizimli, texnologik yondashuvlar asosida ta'lim shakllarini qulaylashtirish, natijasini kafolatlash va ob'ektiv baholash uchun inson salohiyati hamda texnik vositalarning o'zaro ta'sirini inobatga olib, ta'lim maqsadlarini oydinlashtirib, o'qitish va bilim o'zlashtirish

jarayonlarida qo'llanadigan usul va usullar majmuidir» deya sharhlasa, N.Saidahmedov quyidagicha: «Pedagogik texnologiya bu o'qituvchi (tarbiyachi) tomonidan o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida o'quvchilarga ta'sir ko'rsatish va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilab olingan shaxs sifatlarini shakllantirish jarayoni», - degan ta'rifni beradi.

O.Tolipov va M.Usmonboevalar tomonidan yaratilgan asarda pedagogik texnologiyaning nazariy asoslarini amaliy pedagogik faoliyatga tatbiq etish masalasi o'rganilgan. Shuningdek, xususiy fanlarni o'qitish jarayoniga pedagogik texnologiyalarni tatbiq etishning amaliy asoslarini ochib berishga harakat qilingan.

Faylasuf olimlar B.Ziyomammedov va Sh.Abdullaevalar tomonidan yaratilgan «Yangi pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot» nomli asarda «Ma'naviyat asoslari» darslarini texnologik yondashuv asosida tashkil etish masalalari ochib berilgan bo'lib, bu boradagi bir qator ishlanmalar kitobxonlarning e'tiboriga havola etilgan[3]. Ma'lumki, inson va jamiyatning harakatlantiruvchi kuchi bu – inson tafakkuridir. Tafakkur bu aql – idrok va dunyoviy bilimlar majmuasidir.

Dunyoviy bilimlar ta'lim jarayonida bunyod etiladi. Shunga ko'ra mamlakatimizda ta'limga alohida e'tibor berilgan holda, uni yangi pedagogik tizimga o'tkazish bugungi davrimizning bosh vazifalardan biriga aylandiki, bu uzluksiz ta'limni yo'lga qo'yishni ham ilmiy asosi bo'lib xizmat qiladi.

Ma'lumki, har bir mamlakat va jamiyat o'zining ta'lim – tarbiya tizimiga va o'qitish texnologiyasiga ega bo'ladi.

Lekin bu texnologiyada albatta jahon va umuminsoniy ta'lim – tarbiya sistema – tizimidan va o'qitish texnologiyasidan ijodiy foydalaniladi va undan bahramand bo'linadi.

Shular asosida maktab o'quv fanlari o'zining o'qitish sistemasini yangi pedagogik texnologiyalar asosida o'qitishga alohida e'tibor berilmoqda.

Jumladan, o'quv predmetini yangi pedagogik texnologiyada o'qitishga o'tilmoqdaki, buning uchun ona tili o'quv predmeti darslari bo'yicha didaktik materiallar, ko'rgazmalar, metodik adabiyotlarni tayyorlash va ishlab chiqarish zarurligi bugungi kunimizdagi muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Ma'lumki, ta'lim – tarbiya sohasida pedagogik texnologiya ancha murakkab masala bo'lib, undan tasviriy san'atini o'qitishda foydalanish ham o'ziga xos muammolarni keltirib chiqaradi.

Ona tili darslarini o'qitishda ham pedagogik texnologiyani “dars texnologiyasi”, “o'qitish texnologiyasi” va “ta'lim texnologiyasi” kabi ko'rinishlaridan foydalanishadi.

1. “Dars texnologiyasi” – bu 45 daqiqali dars jarayonini tashkil etilishining umumiy pedagogik tinglovchilarga (didaktik va metodik) javob berishni kafolatlaydigan pedagogik jarayondir. Ya'ni ona tili fanining sinf – dars sistemasi bo'lib, u: Yangi bilim berish, berilgan bilim – malakalarni mustaxkamlash, aralash dars, bilim – malakalarni tekshirish va nazorat qilish darslari kabilar. Ularning har biri o'ziga xos texnologiyalarda faoliyat yuritadi.

2. “O'qitish texnologiyasi” – ona tili darslarini o'qitish va ular asosida nazariy va amaliy sohalaridan bilim – malakalarni o'zlashtirish yo'li, qoidalari va uslublari majmuasi jarayonidir.

Bu texnologiya ma'lum bir o'quv predmetini o'qitish va o'zlashtirish yo'li, didaktikasi va xususiy metodikasi jarayonini ifoda etadi. Shunga ko'ra o'qitish texnologiyasi ona tili dars mashg'ulotlarining turi bo'yicha o'zgarib ham turadi. Chunki ona tili dars mashg'ulotlarini o'qitish didaktikasi va uslublari mashg'ulotlardagi maqsad va vazifalarning o'zgarib turishi bilan uning o'qitish texnologiyasi ham o'zgarib turadi.

3. “Ma'lumot texnologiyasi” – bu o'quvchilarga ma'lumot berish mazmunida ifodalanib, u o'quvchilarga ona tili o'quv fanidan bilim – malaka berish jarayonida o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasida ilmiy muloqot, munosabat, ijodiy hamkorlik jarayonlari mazmunida ifodalanadi.

Ya'ni, beriladigan bilim va malakalarni o'quvchilarga yetkaza olishni kafolatlay oladigan ta'lim-tarbiya vositalari, o'qitish didaktikasi, metodikasi va uslublari majmuasida ifodalanadi.

Chunki, dars jarayonida ona tili o'qituvchisi o'quvchilarga bo'ladigan dars mazmuni bo'yicha va darsda bajariladigan amaliy ishlar bo'yicha vazifalar va ularni bajarish yo'llarining eng oson, eng qisqa va ilmiy asosdagi yo'llari bo'yicha ma'lumotlar beradi[4].

Bu fikrlar shuni ko'rsatadiki, fanni o'qitishda pedagogik texnologiyaning yuqoridagi har uchchala ko'rishidan ham foydalansa bo'ladi.

Pedagogik texnologiyani yaxshi tushunib olgan ona tili fani o'qituvchisi har qanday holatda ham dars samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Bugungi kunda pedagogik texnologiyaning. Muammoli – modulli o'qitishi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, ta'limni jadallashtirish, maqsadli o'qitish, tabaqalashtirib o'qitish kabi turlari ishlab chiqilganki, o'qituvchini o'zi fanning o'qitish mazmuniga mos kelishiga ko'ra tanlaydi va undan foydalanadi.

Shu o'rnida shuni aytishimiz mumkinki, dars qaysi fandan bo'lishidan qat'iy nazar, ilmiy yondashsak, mashg'ulotlarimizda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan, noa'naviy dars o'tish usullaridan ijodiy foydalansak, biz o'z oldimizga qo'ygan maqsadimizga tezroq yetamiz. Zero, bularsiz o'quvchilar mehrini va qiziqishini qozonish mumkun emas.

Yuqorida sanab o'tilgan mashg'ulot metodlari o'quvchida idrok va xotira, diqqat - e'tibor va tafakkur, tasavvur va mantiqni birlashtirishi kerak. Bilimlar, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishda o'quvchining faolligi, qiziqishi, ijodiy mustaqilligini oshirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar – mashg'ulotlarni o'tishning maqbul shakllari va imkoniyatlari ana shunga ko'p jihatdan yo'l ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. To'xliiev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. – Toshkent, 2005.
2. Ziyomammedov B. Yangi pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. – Toshkent, Chinoz ENK, 2002.
3. Tolipov O'., M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiya asoslari. «Maktab va hayot» jurnaliga ilova. – Toshkent, O'zPFITI, 2003.
4. Hasanov R. Tasviriy san'at o'qitish metodikasi. Toshkent, O'qituvchi. 2006.

IQTISODIY MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH INSON FARAVONLIGI VA BARQAROR RIVOJLANISH KAFOLATI

Mohinur Isaxonova

*Samarqand Davlat universiteti Iqtisodiyot
yo'nalishi 1-kurs talabasi*

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada iqtisodiy muammolarni bartaraf etish, uning inson farofonligi, taraqqiyoti va barqaror rivojlanish kafolati haqida so'z yuritiladi.*

***Kalit so'zlar:** iqtisod, rivojlanish, muammo, inson, barqaror, farovon, jamiyat, omil, asos, taraqqiyot.*

Iqtisodiy barqarorlik demokratik, adolatli jamiyat qurishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Jamiyat hayotining iqtisodiy sohasini barqaror muhitini doimiy ta'minlab borilishi mamlakatimiz kelgusi taraqqiyotining muhim asosi hisoblanadi. Mazkur jarayon jamiyatda fuqarolarning iqtisodiy sohadagi huquq va manfaatlarini ta'minlash, farovon hamda obod turmushini yanada samarali tashkil etilishiga muhim zamin yaratadi, uning hayotiyiligini ta'minlaydi. Jamiyat o'zgarib borar ekan odamlarning hayotiy farovonlikka ega bo'lishga qaratilgan ehtiyojlari ham rivojlanib boradi. Mazkur farovon jamiyatga erishi uchun jamiyatda barcha sohalarida uchraydigan muammolarni ham hal etib borish lozimdir.

Jamiyatdagi inson faravonligini ta'minlash, mavjud muammolarni bartaraf etib borish lozimligi haqida mamlakatimiz Prezidenti SH.Mirziyoev quyidagicha ta'kidlagan: «Insonlarning